

POLITHISTORISK FORENING PRÆSENTERER

”Kongelig Majestæts
allerunderdanigste og tropligtigste tjener”.
Om Københavns og Danmarks-Norges første
politimester, Claus Rasch.

Af John Christensen og Henrik Stevnsborg

”Kongelig Majestæts allerunderdanigste og tropligtigste tjener”. Om Københavns og Danmarks-Norges første politimester, Claus Rasch.¹

Af John Christensen og Henrik Stevnsborg

INDLEDNING

En onsdag i august 1683 – og altså mange år før den almindelig værnepligt blev indført, og hærene udelukkende bestod af hvervet mandskab – lod Københavns politimester en mand ved navn Svend Jensen hente op fra arresten og fik ham ført hjem på sin private bopæl. Her ventede en kaptajn Bruno, og ”hvor da politimesteren blev givet af kaptajnen 10 rigsdaler og politimesters fuldmægtig et sølvbæger for forskrevne Svend Jensen, at han skulle være soldat...”²

Nogle år senere, den 27. januar 1700, klagede den københavnske slagter Henrik Andersen til kongen over, at hans gravide hustru – mens han selv sad fængslet – havde henvendt sig til politimesteren for at få en forklaring på fængslingen, hvorefter politimesteren i stedet for at besvare hendes spørgsmål havde givet sig til at slå løs på hende.³

Det må siges at være grove metoder: En myndighedsperson, der sælger arrestanter som soldater og indkasserer pengene, og som uden videre giver en gravid kvinde prygl. De to episoder er lidet flatterende for Claus Rasch, som den 12. december 1682 af Kong Christian 5. var blevet udpeget til dobbeltmonarkiet Danmark-Norges første politimester. At Rasch kunne være pengegrisk og brutal er imidlertid karaktertræk, vi genfinder i de biografier, der er skrevet om ham gennem årene.

Biografier

Historikeren Oluf Nielsen portrætterede Claus Rasch tilbage i 1880 i en artikel om Københavns politimestre fra 1682 og frem.⁴ Oluf Nielsen pointerer her, at Rasch som politimester – trods sine sorte sider – ikke desto mindre må have været en ”dygtig og

¹ I alle citater er retskrivningen moderniseret, og de talrige henvisninger til kildesamlingen Oluf Nielsen (udg.), *Kjøbenhavns Diplomatarium VII*, 1886, er markeret i noterne med KD. Vi takker projektmedarbejder, stud.jur. Anne Dolmer Wildt Germer, for hendes hjælp med kilde- og litteratursøgning. Artiklen er fagfællebedømt.

² Oluf Nielsen, *Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse V*, 1889, s. 487-488. Det skal retfærdigvis sige, at samme Svend Jensen sporenstregs gik til Købehavns kommandant og protesterede mod denne ”menneskehandel”. Han endte med alligevel ikke at blive hvervet, men hvad der skete med de 10 rigsdaler og sølvbægeret, melder historien ikke noget om.

³ Rigsarkivet, Danske Kancelli, Fællesafdelingen, Sjællandske tegnelser 1699-1700, fol. 174-175. Hentet 30. november 2021 fra <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=19977076#268550,76881213>. Jf. August Goll, *Af Politiets Historie*, i Johannes Madsen (red.), *Danmarks Hovedstad IV*, 1908, s. 153-154.

⁴ Oluf Nielsen, *Kjøbenhavns Politimestre og Politidirektører 1682-1864*, i *Personalhistorisk Tidsskrift I*, 1881, s. 278-280. Hentet den 29. august 2021 fra https://tidsskrift.dk/personalhistorisk_tidsskrift/article/view/78138

brugbar mand”⁵ for den enevældige konge. Desuden nævner Oluf Nielsen, at Christian 5. ikke mindst var imponeret over sin politimesters evne til at indtage store mængder drikkevarer uden at blive beruset – et talent han angiveligt fik lov til at demonstrere ved én bestemt lejlighed, hvor kongen fik ham til at drikke en saxisk gæst ved hoffet under bordet.

Samme Oluf Nielsen forfattede også en ”Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse” i seks bind⁶, hvori han kommer nærmere ind på politimesterens embedsførelse og med en lang række eksempler illustrerer, hvordan Claus Rasch med sin ”selvrådige adfærd”⁷ havde svært ved at respektere grænsen mellem sine egne og bystyrets kompetenceområder. Politimesteren var desuden, skriver Oluf Nielsen, ikke særligt nøjeregnende med, hvordan han skaffede sig indtægter. Vurderingen er dog på den anden side ikke ensidigt negativ: Claus Rasch var i sine yngre år energisk og ikke uden humor, og trods sin oprindelse i monarkiets tyske landsdele fremstod han som en ”dansk mand”, der ”skrev sit modersmål let og flydende”.⁸

Oluf Nielsens samtidige, forfatteren og journalisten Carl Bruun, udgav i årene efter 1887 en Københavns historie i tre bind, som naturligt nok også indeholder en omtale af Claus Rasch og hans ageren som politimester. Rasch må, skriver Bruun, med tydeligt lån fra Oluf Nielsens artikel om de københavnske politimestre, have været ”en brugbar og dygtig mand, vel også noget enerådige, og havde derhos den i hin tid højt ansete egenskab at kunne tage en overordentlig portion drikkevarer til sig uden at falde under bordet”.⁹ Carl Bruun fremhæver, at Claus Rasch var en omstridt person, og at han og hans betjente ikke var synderlig populære blandt københavnerne, fordi de tiltog sig beføjelser, de slet ikke havde. Efter at have oplistet den nærmest uendelige række af pligter, som over tid blev væltet over på Claus Rasch, er Carl Bruun på den anden side ikke uden sympati for den udskældte politimester, der karakteriseres som ”en plaget mand”, hvis ”opgave ... var så omfattende, at den absolut måtte overstige en enkelt mands kræfter”.¹⁰

Et århundrede senere blev Claus Rasch portrætteret af historikeren Hans Knudsen i seneste, 3. udgave af Dansk Biografisk Leksikon fra 1979-84. Når det gælder Claus Rasch’s tid som politimester, bevæger artiklen sig rundt i velkendt terræn: Sit alt for omfattende embede siges Rasch at bestride med ”energi og hensynsløshed”, lige som det nævnes, at han trak mange klager til sig og ofte blev beskyldt for at misrøgte sine hverv. Og det er heller ikke svært at finde forbilleder til den afsluttende karakteristik: ”I en håndfast tid var han populær på grund af sin gemytlighed og evne til at tømme de største bægre”.¹¹

⁵ Samme, s. 279.

⁶ Oluf Nielsen, *Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse*, I-VI, 1877-92.

⁷ Samme, *Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse*, V, 1889, s. 485. Hentet den 29. august 2021 fra https://www.ere-mit.dk/ebog/khb/5/khb5_4-2.html

⁸ Samme, s. 486.

⁹ Carl Bruun, *Kjøbenhavn II*, 1890, s. 274.

¹⁰ Samme, s. 275.

¹¹ Hans Knudsen, Claus Rasch i *Dansk Biografisk Leksikon* på lex.dk. Hentet 30. august 2021 fra https://biografiskleksikon.lex.dk/Claus_Rasch. Artiklen er dog næsten identisk med artiklen om Rasch i 2. udgaven af *Dansk Biografisk Leksikon* fra 1933-44.

Næsten samtidig med artiklen fra Dansk Biografisk Leksikon demonstrerer også Egil Skall fra Københavns Stadsarkiv i en artikel om ”Københavns politi i støbeskeen 1683-91”, at synet på Danmarks første politimester ikke har fået tilføjet mange nuancer siden slutningen af 1800-tallet. Skall låner således Oluf Nielsens ”selvrådige adfærd”¹² i sin beskrivelse af Claus Rasch og hans sammenstød med Københavns magistrat, og hos Skall hedder det, at Rasch var ”en energisk mand, der kunne være hensynsløs, ja ligefrem brutal.”¹³

Hvis et nutidigt, yngre publikum vil gøre sig klogere på det sene 1600-tals politi, er det dog næppe hverken Oluf Nielsens halvandet århundrede gamle københavnhistorie eller en bedaget version af Dansk Biografisk Leksikon, der vil blive konsulteret. Nyere og mere moderne medier har vundet indpas i historieformidlingen, herunder den populære podcast-serie ”Bag om København,” som siden 2016 er blev produceret og udsendt i regi af Københavns Biblioteker. Podcast #44 i serien er fra august 2019 og har titlen ”Københavns første politimester – lovens grådige arm.” Den er skrevet af historiepodcasteren Berit Freyheit og fortæller en historie om Claus Rasch som en tørstig og højtråbende pralerøv, altid ude på skrammer og altid opsat på at rage til sig. Som det udtrykkes i bibliotekernes eget præsentationsmateriale: ”Politimester Claus Rasch ... baner vejen for et voldeligt og kleptokratisk politikorps, som stort set gør, hvad der passer dem. Byens ledelse har svært ved at stoppe ham, for kongen er glad for sin charmerende drikkebror.”¹⁴

Ja, om ikke andet fremstår Claus Rasch som en farverig personlighed, så det kan vel ikke undre, at han stadig kan fascinere her på fire hundrede års afstand. Men med et så karikeret eftermæle er der grund til at se nærmere på manden, både som privatperson og som embedsmand. Det gør vi i det følgende med det formål at tegne et mere nuanceret og mere dækkende portræt af den første politimester.

Politi og by

Indledningsvis skal vi dog se nærmere på byen. Det var byen, der dannede baggrund for udnævnelsen af Rasch, og det var byen, han virkede i – og som den franske filosof Michel Foucault har sagt det: At urbanisere og at policere er det samme.¹⁵ Det er præcis dén vinkel, politihistorikeren Jørgen Mührmann-Lund har anlagt: for skønt tidligere forskning både i Danmark og i Europa har været tilbøjelig til at se skabelsen af en selvstændig politimyndighed som et element i dannelsen af den tidlig-moderne territorialstat, så vedrørte ”god politi” i virkeligheden primært byernes interesser. Og i dén forbindelse noterer Mührmann-Lund sig også, at det herhjemme først var i 1700-tallets anden halvdel, da landboreformerne gjorde bønderne til borgere, at der opstod interesse for en politimyndighed på landet – en myndighed, der kunne holde orden

¹² Egil Skall, Københavns politi i støbeskeen 1683-91, i Historiske meddelelser om København, 1983, s. 31.

¹³ Samme, s. 39.

¹⁴ <https://bibliotek.kk.dk/nyheder/podcast/bag-om-koebenhavn-koebenhavns-foerste-politimester-lovens-graadige-arm>

¹⁵ *Urbaniser et policer c'est la même chose* jf. Mikkel Jarle Christensen, At urbanisere og at policere er det samme, i Politihistorisk Selskabs Årsskrift 2008, s. 61-95.

ved hoveriet og holde styr på tjenestefolkene. Det var hverken territoriet i dets helhed eller landdistrikterne, der var ”hovedgenstanden og målet for det tidligmoderne politivæsen”.¹⁶

Det ligger for så vidt allerede i ordet: *Politi*. Ordet er afledt af det græske *polis*, der betyder by eller bystat. Fra slutningen af 1400-tallet brugtes begrebet imidlertid i hele Europa inden for statsretten og forvaltningsretten som synonymt med ”god skik og orden” og om den (ideal)tilstand, statens forskellige myndigheder stræbte mod at tilvejebringe gennem deres virksomhed. Fra begyndelsen af 1600-tallet blev militær-, finans- og udenrigsvæsenet sondret ud, men hele den øvrige forvaltning var fortsat indeholdt i begrebet. *Politi* var med andre ord ikke nogen selvstændig myndighed, *politi* var den indre forvaltnings formål. Den skulle opretholde ”en god *politi*”. Man talte altså ikke om et *politi*, men om en *politi*, og politien blev først til politiet i 1682,¹⁷ da politimyndigheden blev etableret. Fra dét tidspunkt var *politi* ensbetydende med ”borgerligt regimente” i købstæderne, og ”i daglig tale forstod de fleste mennesker *politi* som en bys regering og god orden”.¹⁸

Byerne var med andre ord i fokus, da politiet blev skabt i det dansk-norske dobbeltmonarki, og ikke mindst den største af dem, hovedstaden København.

BYEN

Nye borgere, nye kvarterer

Forestiller man sig, at Danmarks enevældige konge i starten af 1680'erne kunne stige så højt til vejrs på Christiansborg Slot, at rigets hovedstad dannede panorama for hans blik, var der meget han kunne glæde sig over.¹⁹

Først og fremmest visheden om, at København var ved at rejse sig efter Svenskekrigene 1657-60, som havde kostet monarkiet både Skåne, Halland og Blekinge. Til gengæld var svenskernes langvarige belejring af København og stormen på byen i 1660 slået fejl. Efter fredsslutningen havde svensk kongen trukket sig tilbage over Øresund, men ødelæggelserne havde været omfattende, og mange borgere havde dengang valgt at forlade byen. Nu var indbyggertallet igen vokset, fra 25.000 til godt 40.000, og udviklingen betegnede på mange måder, at København var under forvandling fra ramponeret lilleby i udkanten af kontinentet til en europæisk storstad med alle

¹⁶ Jørgen Mührmann-Lund, "Efter ethvert steds særdeles omstændigheder". *Politi og lokalsamfund under den danske enevælde*, i temp, årg. 5 Nr. 9 (2014), s. 91. Hentet 28. november 2021 fra: <https://tidsskrift.dk/temp/article/view/22206>. Jf. Jørgen Mührmann-Lund, *Borgerligt regimente: Politiforvaltningen i købstæderne og på landet under den danske enevælde*, 2019.

¹⁷ Mikkel Jarle Christensen, Da politien blev til politiet. Om kritik og begrebslige forskydninger, i Per Andersen, Pia Letto-Vanamo, Kjell Åke Modéer & Helle Vogt (red.), *Liber Amicorum Ditlev Tamm. Law, History and Culture*, 2011, s. 259-262. Henrik Stevnsborg, *Politi* – og politien, i *Ugeskrift for Retsvæsen* 2018.B, s. 23-26.

¹⁸ Jørgen Mührmann-Lund, "Efter ethvert steds særdeles omstændigheder". *Politi og lokalsamfund under den danske enevælde*, i temp, årg. 5 Nr. 9 (2014), s. 88. Hentet 28. november 2021 fra: <https://tidsskrift.dk/temp/article/view/22206>

¹⁹ Afsnittet om byen er hovedsagelig baseret på Gunnar Olsen & Finn Askgård, *Den unge enevælde 1660-1721*, bd. 8 i John Danstrup & Hal Koch (red.), *Politikens Danmarkshistorie*, 1970. Helge Gamrath, *Residens og hovedstad 1600-1728*, bd. 2 i Svend Cedergren Bech, Erik Kjersgaard & Jan Danielsen (red.); *Københavns historie*, 1980; Benito Scozza, *Ved afgrundens rand 1600-1700*, bd. 8 i Olaf Olsen (red.), *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, 1989.

de iøjnefaldende magtsymboler, som kommunikerede Christian 5.'s enevældige position ud til omverdenen. Det var således vigtigt for den enevældige monark at kunne signalere, at magten ikke bare var noget hans far, Frederik 3., havde tilranet sig i 1660 i forbindelse med den kritiske situation, landet dengang befandt sig i, men at den lå naturligt i hans og hans arvingers hænder.

At magtsymbolerne i høj grad var af militært tilsnit, gav København et umiskendeligt præg af at være en garnisonsby. Fx betød den flådeoprustning, som havde været i gang siden 1630'erne, at Christian 4.'s krigshavn på Slotsholmen ikke længere var tilstrækkelig stor. Og da det på grund af brandfaren desuden var blevet alt for risikabelt at have de mange træskibe opankret midt i byen, påbegyndte man i 1680 etableringen af et helt nyt havneområde for flådens skibe i forlængelse af Christianshavn, godt beskyttet af et forsvarsanlæg med syv bastioner. Christian 4. havde på mange måder været en central figur i hele denne sø- og landmilitære udvikling. Fx havde han for at sikre indkvartering til den voksende flådestyrke i perioden 1631-1641 taget initiativ til opførelsen af en særlig bebyggelse – Nyboder – hvis karakteristiske længebygninger indeholdt 200 små boliger til søfolk og deres familier. Nyboder var beliggende inden for et andet af Christian 4.'s ambitiøse projekter: Den helt nye bydel Ny-København, som udvidede den gamle middelalderby i østlig retning og resulterede i en hårdt tiltrængt fordobling af hovedstadens areal.

Den nye bydel afgrænsedes af vore dages Gothersgade, Bredgade, Store Kongensgade og Øster Voldgade, men det varede årtier, før gader blev anlagt, navngivet og bebygget i området, for indlemmelsen af Ny-København krævede, at både byens Østerport og hele det tilhørende voldsystem blev flyttet, og det var ikke noget Christian 4. nåede at opleve.

Den nye Østervold stod færdig i 1650'erne, men byggeriet i området kom først rigtig i gang efter Svenskekrigene, og det var navnlig Christian 5. selv, som satte skub i udviklingen bl.a. med løfter om skattefrihed til potentielle grundkøbere.

Sammenlignet med middelalderbyens tit krogede og tilfældige gadeforløb udgjorde Ny-København det første danske eksempel på byplanlægning i stor skala med lange, snorlige gader – alt sammen inden for skudvidde af kanonerne på Kastellet. Dette store fæstningsanlæg havde sin oprindelse i den Sankt Annæ Skanse, som blev opført tilbage i Christian 4.'s tid som en del af Ny-Københavns voldanlæg, men Kastellet i sin nuværende form blev bygget under Frederik 3. i årene 1662-65, og det er netop påfaldende, at mens kanonerne på Københavns øvrige volde slog en beskyttende ring om hovedstadens indbyggere, kunne skytset på Kastellets bastioner lige så vel rettes mod oprørske undersåtter.

Metropol

40.000 indbyggere kan lyde beskedent for en hovedstad – det er væsentligt færre end fx en by som Roskilde har i dag. Men tilbage i tiden for oprettelsen af politimesterem-

bedet var København 10 gange større end både Århus og Ålborg, altså en ægte metropol efter samtidens målestok, og følgelig også belastet til overflod af alle de problemer, som enhver bymæssig bebyggelse sloges med sidst i 1600-tallet.

Enevoldskongens residensstad kunne nok tage sig imponerende, måske endda male-risk, ud i fugleperspektiv, men at leve i den har for de fleste været en anderledes barsk oplevelse. Så snart man trådte ud af sin dør, blev man fx konfronteret med storbyens insisterende lyde: Knirkende karosser og skramlende vognhjul; gadesælgeres insisterende råb; hundeglam og brølen fra de kreaturer, som stod opstaldet i mange private gårde inden for byens volde.

På gaden kunne man møde særlinge som underfogden Peder Jørgensen, som - ifølge Odense-bispen Jens Bircherods dagbog - i "al sin manddoms og alderdoms tid, indtil sin dødsdag, stedse blev gående i den habit, hvilken man havde brugt i *regis Christiani Ovariti* tid (dvs. Christian 4.'s tid), og ville aldrig forandre dens facon. Hvorudover han var den eneste, hvilken man *hoc nostro tempore* (nu om stunder) så i denne dragt".²⁰

Og - igen ifølge Bircherod - kunne man på Amagertorv i 1693 blive vidne til et makabert skue: "En gammel soldat, som havde en tid lang - hvor han kunne komme til det - dræbt og flået hunde, og solgt folk kødet for råbukke-kød, blev for samme sine gerninger (i hvilke han omsider var bleven pågrebet) sat - efter øvrighedens dom - på bemeldte torv i halsjernet, og et hundehoved hængt på brystet af ham. Men som den stymper var af ond medfart afmægtig, blev han - da benene segnede under ham - hængende og kvalt til døde i halsjernet".²¹

Måske hørte man til den ganske lille overklasse, som lod sig transportere rundt i bærestol eller ved hestekraft; men færdedes man til fods, som de fleste gjorde, krævede det stor behændighed at undgå de uhumskheder, som flød overalt. Behændighed var ekstra påkrævet i regnvej, hvor mange gader blev forvandlet til et ankelhøjt ælte - men det var måske endda at foretrække frem for de tørreste somre, hvor fyldte latrintønder skvulpede over i hænderne på travle natmænd og fik gadestøvet til at stinke. Gadestøj, pløre og stank var dog gener, Københavns indbyggere havde vænnet sig til at leve med i det daglige sidst i 1600-tallet - værre var det, at byen ikke var noget trygt sted at opholde sig og færdes i. Tiden var rå og præget af voldsparathed, og i en storbybefolkning, som var klempt sammen under trange forhold, skulle der ikke meget til, før konflikter kogte over.

Uro og mørke

Og konflikter var der mange af i et bysamfund præget af uoverstigelige forskelle mellem samfundsklasserne. Studenter kom på kant med borgere eller med deres tjenestefolk, matroser sloges med soldater, og navnlig murersvendene havde ry for at optræde

²⁰ Christian Molbech, Uddrag af Biskop Jens Bircherods historisk - biographiske Dagbøger for Aarene 1658—1708, 1846, s. 300. Hentet 5. november 2021 fra <http://www5.kb.dk/e-mat/dod/130020577739.pdf>

²¹ Samme, s. 322.

aggressivt og afreagere deres frustrationer på sagesløse folk. Ét forkert ord kunne udløse et rasende mundhuggeri, og i en tid, hvor de fleste borgere var bevæbnet med kårder, kunne tilfældige gadeskænderier så let som ingenting eskalere til blodige sammenstød.

Dramatiske opløb og regulære bataljer med mange døde og sårede forekom da også i Christian 5.'s regeringstid. Helt galt gik det fx i Nyboder Skt. Hans aften 1690, hvor soldater og matroser tørnede sammen i et masseslagsmål, der over det næste døgn kom til at involvere det meste af Nyboders befolkning og soldater fra forskellige regimenter, og hvor matrosernes økser og knive og stenkast blev besvaret med sabler, bajonetter og skudsalver fra soldaternes side.²²

Tilsvarende førte et sammenstød mellem studenter og lakajer i marts 1696 til regulære gadekampe, hvor Regensen blev belejret af lakajerne, og hvor studenterne, for at citere Bircherods dagbog "... brød stenene op af gulvene i Regenskamrene til defension (forsvar) og brugte udenfor på gaden adskillige gevær (våben) i deres furie (raseri); lakajerne i lige måde imod dem. Alle Regensvinduerne indslagte og mange brudne pander på begge sider bekomne".²³

Sådanne uroligheder var dog trods alt ikke hverdagskost: Et langt mere påtrængende problem var den utryghed, som prægede byen efter mørkets frembrud. I de nattemørke gader var det især en underklasse af tiggere, landstrygere, militærfolk og prostituerede, man risikerede at støde på, og overfald, tyverier, indbrud og drab var jævnlige forekommende. Derfor holdt folk sig mest inden døre, og når velhavende københavnere havde ærinder i byen, lod de sig eskortere af kårdebevæbnede tjenere udstyret med fakler eller lygter.

Det var netop mørket, navnlig i vintermånederne, der gjorde byen så usikker om natten, og kommunestyret stillede sig derfor positivt, da universitetets kobberstikker Johan Huusman i 1679 foreslog, at der blev opstillet 500 gadelygter i byen, med tilhørende vægterkorps, som skulle stå for pasningen af dem. Der blev gjort et forsøg, som må være faldet heldigt ud, for i juni 1681 udstedtes en forordning om gadelygter, der gjorde Muusmans forslag til realitet "... for at hindre den røven og overlast, som slemme mennesker tilforn ved aftenstid og nattetid plejede at øve".²⁴

Vægtere havde man haft før i København, men det var først med indførelsen af gadebelysning, at det nye korps på først 49 og siden 1688 på 68 mand, udstyret med bl.a. kappe, morgenstjerne, håndlygte og vægterpibe fik sin egentlige berettigelse. Vægterne trådte an hver aften kl. 21 på rådhuset og ronderede derefter gennem byen på faste ruter, hvor de både passede gadelamper og gik brandvagt – og efter 1688 tillige sang de berømte vægtervers.

Forordningen om gadebelysning var kun et enkelt eksempel på den lovgivningsiver, som den enevældige statsmagt udfoldede sidst i 1600-tallet. Der er således ingen tvivl om, at de første enevoldskonger i langt højere grad end deres forgængere på tronen

²² Carl Bruun, *Kjøbenhavn II*, 1890, s. 269f.

²³ Christian Molbech, *Uddrag af Biskop Jens Bircherods historisk – biographiske Dagbøger for Aarene 1658—1708*, 1846, s. 315. Hentet 5. november 2021 fra <http://www5.kb.dk/e-mat/dod/130020577739.pdf>, s. 315.

²⁴ Samme, s. 209.

følte sig kaldet til at gribe ind i samfundslivet med regulerende og kontrollerende tiltag

Et iøjnefaldende eksempel var den Danske Lov, som Christian 5. undertegnede i 1683 efter flere årtiers forberedende arbejde, hans far havde igangsat. Danske Lov var det første samlede lovkompleks for kongeriget Danmark, og selv om det meste af lovstoffet var hentet i tidligere lovsamlinger, navnlig Jyske Lov, blev paragrafferne nu bragt på en systematiseret og forenklet formel.²⁵ Mens Danske Lov således havde almen gyldighed, udsprang mange andre af Christian 5.'s lovinitiativer af de specifikke forhold i København – naturligt nok, for erhvervs- og befolkningsstrukturen i dette magtcentrum skabte et helt særligt behov for orden i borgernes indbyrdes omgang og i forholdet mellem myndigheder og borgere.

Det kan fx ikke undre, at den voksende trafik med arbejdsvogne og kareter i hovedstadens gader fik myndighederne til i 1685 at udstede en egentlig færdselslov, som bl.a. forbød kuskene at køre overdrevent hurtigt, lige som der blev indført forbud mod chikanekørsel, hvor kuskene ”af modvillighed køre fra én side til den anden af gaderne for at hindre andre at køre forbi ...”.²⁶

Laug og luksus

Færdselsregler kunne være nok så vigtige, men kongemagtens bestræbelser på at opnå kontrol med de magtfulde og selvberoende håndværkerlaug var langt mere gennemgribende. Traditionelt vogtede laugene nidkært over deres rettigheder og monopoler, og Christian 4. havde ikke haft held til at knægte dem. Nu gjorde Christian 5. så et nyt forsøg på at erstatte laugenes selvjustits med myndighedskontrol, og han gik drastisk til værks ved simpelthen i 1681 at ophæve samtlige eksisterende laug. Det var ikke, fordi han ville forbyde håndværksfagene at organisere sig: I enevældens ånd ville han bare have lov til at diktere ensartede, landsdækkende regler for dem, og han ville bryde laugenes monopol og gøre det lettere at etablere sig som mester for derigennem at puste nyt liv i forstenede og ineffektive brancher.

Ønsket om at modernisere håndværksfagene gik hånd i hånd med tiltag i retning af at etablere og drive manufakturer og egentlige fabriksvirksomheder, alt sammen med sigte på at mindske importen af færdigvarer fra udlandet og øge landets eksportproduktion, og for at understøtte dette erhvervspolitiske projekt blev der udstedt en lang række adfærdsregulerende forordninger, som skulle anspore til mådehold og især forhindre enevoldskongens undersåtter i at bruge deres penge på importerede luksusartikler. I de såkaldte ”luksusforordninger” var der således strenge regler for, hvor mange gæster man måtte invitere til barnedåb og bryllupper, hvor mange retter man måtte servere, og hvor kostbart tøj de enkelte samfundsklasser måtte føre sig frem i, men det hjalp ikke at forbyde fx import af udenlandske silkevarer, når forsøget på at starte en hjemlig silkeproduktion endte som en fiasko, og når samme skæbne ramte

²⁵ Jf. Ditlev Tamm (red.), Danske og Norske Lov i 300 år. Festskriftet er udgivet i anledning af 300året for udstedelsen af Christian V's Danske Lov, 1983.

²⁶ Forordning 10. januar 1685 om umådelig kørsel og anden uskikkelighed på gaderne i København.

stort set alle de tiltag, myndighederne igangsatte på det erhvervspolitiske område sidst i 1600-tallet. Ambitionerne var store, men den fornødne kapital og ekspertise var simpelthen ikke til stede på daværende tidspunkt, og det hjalp ikke at tiltrække udenlandske eksperter med løfter om skattefrihed og andre fordele: De hjemlige manufakturer fremstillede varer af så dårlig kvalitet, at de var ude af stand til at klare sig i konkurrencen med veletablerede udenlandske produkter.

Det enevældige styre fortsatte imidlertid ufortrødent med at detailregulere i disse år, hvilket fik en erfaren svensk gesandt til i en af sine indberetninger hjem til Stockholm ironisk at bemærke, at der næppe fandtes noget land i verden "... hvor der gøres så mange edikter, forordninger og love som her, og som mindre overholdes." Efter gesandts mening blev ting sat i værk uden at være gennemtænkt, således at forordninger i ét væk måtte ændres eller trækkes tilbage, "... så at man efter højst otte dages forløb ikke ved, om de nogensinde har stået ved magt eller ej".²⁷ Christian 5. må selv have været klar over, at de mange uoverskuelige og til dels indbyrdes modstridende regelsæt gjorde det svært at opretholde den ønskede orden i det enevældige samfund og at få gennemført den erhvervspolitik, regimet havde sat som sit mål. Og det er her, politiet kommer ind i billedet.

I 1681 nedsatte kongen Politikommissionen, som skulle se på hele det store og uoverskuelige retsområde "politien" og fremsætte forslag til en "politiordning". I forbindelse hermed blev det i marts 1682 meddelt fra alle landets prædikestole, at kongen agtede at oprette et politi, og den 12. december 1682 udpegede han da en af sine personlige favoritter, Claus Rasch, til politimester.

MANDEN

Fra soldat til godsejer

Claus Rasch blev født i 1639 i Angel syd for Flensborg Fjord. Han var en bondesøn, der gjorde militær karriere under Svenskekrigene. Som 20-årig blev Rasch under belejringen af København i 1659 forfremmet til underofficer, og i den forbindelse gjorde han sig så bemærket, at Christoffer Gabel fik øje på ham og ansatte ham som sin privatsekretær. Gabel stod dengang som rentemester (finansminister) stærkt placeret i den unge enevælde og var i realiteten monarkiets mægtigste mand, næst efter kongen, Frederik 3. Den kongegunst, Gabel nød, synes at have smittet af på hans sekretær. Claus Rasch blev således trods sin unge alder belønnet med poster i kongens administration. I 1662 blev han skriver, ridefoged og fungerende amtmand i Nyborg amt, og to år efter, i 1664, gjort til landkommissær på Fyn samt udpeget til præsident for Nyborg magistrat. I denne egenskab skulle han lede genopbygningen af byen efter den ødelæggende svenske besættelse. Det gjorde han på sin helt egen måde. Han giftede sig med den 20 år ældre præsteenke Elisabeth Scheffer, der var stenrig og ejede

²⁷ Citeret efter Carl Bruun, Kjøbenhavn II, 1890, s. 324.

godset Frisensvænge nord for Nyborg. Parret fik en datter, Elisabeth Catrine, som imidlertid døde allerede i en alder af 12.²⁸

Gennem ægteskabet med Elisabeth Scheffer fik Rasch det økonomiske fundament for sine kommende ejendomsdispositioner. I 1669 købte han af kongen bondegården Bavnegård, som han omdøbte til Raschenberg (i dag Juelsberg nord for Nyborg), og som blev kernen i hans senere godskompleks. Han mageskiftede sig til så meget bøndergods, at han i 1675 fik kgl. tilladelse til at nyde ”adelig frihed” – med den konsekvens at han blev skattefritaget for sit gods. I 1690 sikrede han ydermere gården hovedgårdsprivilegier, efter han havde forvandlet Raschenberg fra en bondegård til en herregård. Der er ingen tvivl om, at Claus Rasch var en dygtig landmand. Raschenberg var et virkelig veldrevet gods, der blev berømmet for sine smukke haver; og sit bøndergods bragte Rasch – som det hed – i ”en blomstrende tilstand”.²⁹

Store dele af Raschenbergs jorder var tidligere krongods omkring Nyborg Slot, som egentlig skulle være kommet kommunen til gavn - som et middel til at få Nyborg på fode efter krigen – men som Rasch selv endte med at købe i 1674. Måske var det ikke direkte ulovligt, hvad han gjorde, men det var lovlig smart, eftersom han købte krongodset sammen med et konsortium, hvis medlemmer han i forvejen vidste ikke kunne betale, således at han kunne ende som ene-ejer. I 1683 rådede han over ikke færre end 26 større eller mindre grunde i byen, hvor han solgte selve bygningerne fra, men beholdt græsningen samtidig med, at han også købte Nyborgs Skibsbyggerplads, hvor han kunne opkræve accise og bropenge.

Borgerskabet i Nyborg så ikke med blide øjne på deres præsidents ejendomsspekulationer, og de havde det svært med, at Rasch usolidarisk unddrog sig skattepligt i Nyborg, og som rangsperson og ikke-næringsdrivende i det hele taget var fritaget for kommunale byrder. I 1682 gik magistraten på byens vegne rettens vej og anlagde sag mod Claus Rasch ved Vindinge Herredsret om Raschenbergs græsningsrettigheder i Nyborg. Herredsretten dømte til Rasch's fordel, men da sagen blev appelleret til Fyns Landsting, tog landstinget Nyborg bys parti. Denne afgørelse indbragte Rasch for Højesteret, hvor den blev behandlet i april 1700 med det resultat, at landstingsdommen blev stadfæstet. Ved samme lejlighed stadfæstede Højesteret også en dom, der var afsagt af en særlig kommissionsdomstol, hvis opgave var at træffe afgørelse i en lang række konflikter mellem Nyborg By og Claus Rasch. Højesteretsdommen indebar bl.a., at Claus Rasch skulle afstå alle vognmandsjordene øst for Nyborg, ud mod havnen. Jordene omfattede 83 lodder, men Claus Rasch havde alene skødt på de 27, resten havde han bare taget, da de lå øde hen efter svenskekrigene. I dommen blev det ligeledes fastsat, at afgrøderne fra de jorder, Claus Rasch ejede i byen, naturligvis

²⁸ Jf. Hans Knudsen, Claus Rasch i Dansk Biografisk Leksikon på lex.dk. Hentet 30. august 2021 fra https://biografisk-leksikon.lex.dk/Claus_Rasch

²⁹ Otto Staggemeier, Jordebog for Nyborg Købstad, 2. del 1893, pkt. 40-50. Hentet 30. november 2021 fra https://docplayer.dk/139694422-Nyborg-koebstad-jordebog-otto-staggemeier-2-den-del-for-udarbejdet-af-historiske-efterretninger.html#show_full_text

også skulle beskattes i byen. Dertil kom, at Claus Rasch skulle betale sagens omkostninger og yde Nyborg By en erstatning på 1.500 rigsdaler for tabte indtægter ved græsning.³⁰

De nærmere detaljer omkring Claus Rasch's mange ejendomshandler er minutiøst beskrevet af den pensionerede oberst Otto Staggemeier, som i 1891 og 1893 fik udgivet 2 binds-værket "Jordebog for Nyborg Købstad". Staggemeier er ganske kritisk over for Claus Rasch's aktiviteter som jordspekulant, men indskyder ikke desto mindre, at Claus Rasch som person var en både "begavet, verdensklog og virksom Mand".³¹ Den "begavede, verdenskloge og virksomme mand" overlevede tronskiftet i 1670. Da Frederik 3. døde, faldt rentemester Gabel ellers hurtigt i unåde og fik frataget alle sine politiske poster, men hans protegé bevarede efterfølgeren, Christian 5.'s, bevågenhed – og dét endda i en sådan grad, at Claus Rasch foruden at ende som storgodsejer i 1680 blev adlet og fik våbenbrev og dermed adgang til at føre våbenskjold og hjelm. Det var altså en adelig herremand, der blev gjort til politimester – og som ved den lejlighed for en sikkerheds skyld støvsugede stadsarkivet i Nyborg for dokumenter, som kunne afsløre hans tvivlsomme ejendomshandler. Papirerne røg i kufferten og blev fragtet med til København.

Politimester

I København købte Claus Rasch sig en statelig gård i Pilestræde nr. 94 (i dag Pilestræde nr. 36 ved hjørnet af Sværtegade),³² hvor han også indrettede sin private politistation. Herefter var det store spørgsmål: hvori bestod hans opgave? Det siger sig selv, at luksus og laug måtte være fokuspunkter, lige som de havde været det for Politikommissionen fra 1681.³³ Håndhævelsen af luksusforordningerne og kontrollen med laugene var som sådan ikke nye opgaver, men tværtimod arbejdsområder, der hidtil var blevet varetaget af diverse kommunale instanser. Det nye var, at opgaveløsningen blev centraliseret med udnævnelsen af Claus Rasch, og med politimesterembedet skabtes i det hele taget en myndighed, som kunne operere på kryds og tværs af de bestående myndighedsstrukturer i hovedstaden.

Men de konkrete opgaver? For at få klarhed herover henvendte Rasch sig til kongen og udbad sig en instruks, som han så modtog den 23. juni 1683.³⁴ I henhold til denne fik han ret til på egen hånd at inddrive bøder for overtrædelser af politiforordningerne "uden forudgående dom, proces eller rettergang" og til om fornødent at foretage konfiskation. Det blev desuden understreget, at han ikke bare var politimester i Køben-

³⁰ Højesteret, (voterings)protokol 1700A, fol. 111-149. Hentet 30. november 2021 fra <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=21591161#415129,76458895> til <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=21591161#415129,76458914>

³¹ Otto Staggemeier, Jordebog for Nyborg Købstad, 2. del 1893, pkt. 41. Hentet 30. november 2021 fra https://docplayer.dk/139694422-Nyborg-koebstad-jordebog-otto-staggemeier-2-den-del-for-udarbejdet-af-historiske-efterretninger.html#show_full_text

³² Københavns Stadsarkiv, Samlinger 6. Hjælpebidler og registre, Navneregistre til mandtaller, Register til indkvarteringsmandtal 1694.

³³ Henning Koch, Politimyndighedens oprindelse. Organisation og beføjelser, i Historisk Tidsskrift bd. 82, 1982, s. 54.

³⁴ Optrøkt i samme, s. 41-42.

havn, men at han på politiområdet også kunne udstikke nærmere retningslinjer for byfogderne i købstæderne. Fogderne var egentlig byretsdommere, men nu fik de desuden udøvende politibeføjelser, og som politi skulle de ”stå under hans (altså politimesterens) ordre”.³⁵ Herved blev Claus Rasch ikke blot politimester, men tillige en slags rigspolitichef. Derudover blev han gjort ansvarlig for renholdelsen af torve og offentlige pladser i København. Til løsningen af denne opgave fik han ret til at disponere over ”byens betjente”, men det forudsattes, at han samtidig selv skulle ansætte et korps af torvebetjente, som kunne finansieres over den såkaldte skillingstold, der blev opkrævet ved hovedstadens porte.

I instruksen pålægges politimesteren at samarbejde med såvel den siddende politikommission som med Københavns magistrat, og i øvrigt fremgår det, at politimester Rasch var på både fast løn og resultatløn. Ud over de 1.200 rigsdaler, han lønnedes med om året (svarende til en borgmestergage), fik han adgang til at råde over halvdelen af de bøder, han opkrævede i forbindelse med sin politivirksomhed. Der kalkuleredes dog med, at han med disse bødeindtægter skulle finansiere 2 betjente plus 4 underfogeder. Om politimesteren herudover havde betjente til sin disposition, ved vi ikke. Men vi ved, at han kunne finde på at bruge sine private tjenere og lakajer til at udføre politiforretninger.³⁶ Ved et reskript den 29. december 1683 ”angående opsyn af ham (altså politimesteren) ved lygterne og vægterne samt kanalerne og bolværkerne vedligeholdelse i staden” fik Claus Rasch imidlertid trukket ansvaret for lygter og vægtere ind under sit embede. Eftersom vægterne ud over lygtetænding, vægtersang og brandvagt også skulle ”forhindre og afværge slagsmål, tyveri og stratenrøveri og bemægtige sig dem som sådant gøre” (art. 14), fik Rasch hermed kommandoen over en slagkraftig, morgenstjernebevæbnet natpoliti-styrke.

1683-instruksen var ganske kort, som det ses, og indholdsmæssigt må den betegnes som meget spredt fægtning. Det kan næppe have været hans kongelige majestæts tanke, at den skulle være dækkende for politimesterens virksomhed. Den suppleredes da også med diverse former for særlovgivning, fx bagernes laugsartikler, der ligesom politimesterinstruksen er dateret 23. juni 1683, og som tillod politiet at ”omgå og visitere i bagernes huse”. Bagerlaugsartiklerne indebar således, at Claus Rasch og hans politi blev givet ransagningsbeføjelser. Disse beføjelser blev gjort generelle ved en forordning af 24. april 1684 ”om politimesterens og politibetjentenes frihed ved inkquisitionerne og deres forretninger”. Af forordningen fremgik, at politiet havde hjemmel til at ”inkvirere”, dvs. ransage ”i husene/om hvis imod vores/om politien allernådigst udgangne forordninger/kunne findes og begås/såsom med helligbrøde/bryllupper/gæstebude og begravelser... desligeste om noget kunne praktiseres og forhandles her i staden/det oprettede silkemanufaktur til skade og afbræk/...”.

”Helligbrøde” refererede til, at politimesteren kunne foranstalte ”inkquisition” i kirketiden for at håndhæve forbuddet mod støj under gudstjenesten og larm i gaden, mens præsten prædikede. Om nødvendigt var politimesteren beføjet til at rekvirere bistand

³⁵ Christian Molbech, Uddrag af Biskop Jens Bircherods historisk – biographiske Dagbøger for Aarene 1658—1708, 1846, s. 323. Hentet 5. november 2021 fra <http://www5.kb.dk/e-mat/dod/130020577739.pdf>

³⁶ KD 298

fra Forsvaret til at gennemføre sine ”inkquisitioner”. Ved overtrædelse af helligbrødelovgivningen kunne han udskrive et bødeforelæg på 10 rigsdaler. Men politimesteren kunne ikke blot diktere bøder. Såfremt man gik rundt på gader og stræder og uden tilladelse solgte ”høns, kyllinger og andet fugleværk, vildt og tamt”, kunne politimesteren uden videre sætte synderen i gabestokken.³⁷

Ved forordningen af 29. april 1684 om løsgængere i København fik politiet også eksplicit en anholdelsesbeføjelse. Blev personer uden fast arbejde påtruffet, ”... skal vores politimester have magt til sådanne personer straks at lade pågribe . . .”.³⁸ Mandlige løsgængere måtte politimesteren overgive til ”en eller anden officer”, således at de kunne blive beskæftiget i Forsvaret. Kvindelige løsgængere kunne han ”levere” i Børnehuset, dvs. i det store fængselskompleks, der lå på Christianshavns Torv helt frem til 1928.

Ved et mandat af 8. april 1684 blev ikke blot byfogederne, men også retsbetjentene uden for købstæderne (dvs. herredsfogder og birkedommere) stillet under Claus Rasch’s ledelse i politianliggender, og igen i en forordning af 5. november 1687 blev det understreget, at politimesteren var hele rigets politimester.

Alt i alt må man konstatere, at Claus Rasch i løbet af ganske få år formåede at befæste sin position som Københavns – og Danmark-Norges – første politimester. Men det siger sig selv, at hans dynamiske opbygning af embedet nærmest naturnødvendigt måtte skabe konflikter i forhold til byens andre myndigheder. Det gjaldt i forhold til retsvæsenet i hovedstaden, som i forvejen var et virvar af domstole med uklare grænseflader både med hensyn til hvilke personer, der hørte under hvilke domstole, og med hensyn til typer af sager.³⁹ Her var politimesterens behandling af politisager ikke altid lige let at holde adskilt fra de egentlige straffesager. Og det gjaldt ikke mindst i forholdet til Københavns magistrat. Kommandovejene var rodede mellem på den ene side politimesteren og på den anden side borgmestre og rådmænd. Og det gjorde ikke samarbejdet nemmere, at de sidstnævnte traditionelt havde haft ansvaret for byens næringsliv og var fuldstændig indspist med de laug, politiet nu var sat til at kontrollere. Magistratens ”hjerter bankede”, som det poetisk er blevet udtrykt, ”i takt med hvad der rørte sig i laugene”.⁴⁰ Men det gjorde politimesterens hjerte ikke. Han kunne fx finde på om snedkerlaugets mestre at skrive: ”de er mest nogle gamle *bruddeler*, der mere følger ølkanden end tager vare på deres håndværk” (*brudeln* er plattysk for klamphugger).⁴¹

I 1687 havde magistraten fået nok. Den indgav en formel klage til kongen over politimester Rasch. Klagen var så alvorlig, at Christian 5. så sig nødsaget til at give Claus Rasch en reprimande. På ikke færre end elleve punkter skulle politimesteren for fremtiden lægge stilen om: For det første skulle han løbende konferere med magistraten,

³⁷ KD 685

³⁸ KD 104

³⁹ Henrik Stevnsborg, ”Samfundets” og ”statens” strafferetspleje. Lovgivning og praksis i københavnske prostitutions-sager i slutningen af det 17. og begyndelsen af det 18. århundrede, i Historisk Tidsskrift bind 82, 1982, s. 1-26.

⁴⁰ Citeret efter Henning Koch, Politimyndighedens oprindelse. Organisation og beføjelser, i Historisk Tidsskrift bd. 82, 1982, s. 50.

⁴¹ Oluf Nielsen, Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse. V, 1889, s. 281, note 1.

og for det andet – ligeledes løbende – holde Politikommissionen orienteret om sine dispositioner. For det tredje skulle han holde protokol over alt det, ”som passerer din politimesters charge angående”, samt ophøre med at holde politiret hjemme på sin privatadresse. For det fjerde skulle han ikke blande sig i byfogdens arbejde, dvs. i de egentlige retssager, og høre op med ”at lade arrestere folk for gæld, husleje, slagsmål, tyveri, horeri og deslige”. For det femte skulle politibetjentene for fremtiden altid bære legitimation på venstre bryst i form af et tinskilt med stadens våben. For det sjette præciseredes det over for politimesteren, at han ikke bare kunne kræve skillingstold af hvem som helst ved byens porte, men at han måtte respektere, at ”sandagere, blegemænd og urtegårdsmænd” var fritaget for denne toldafgift. For det syvende måtte politimesteren høre op med kræve pladsleje af dem, som magistraten havde givet tilladelse til at handle på torvene eller ”gå om med varer at sælge”. For det ottende måtte han ikke opkræve afgift ved begravelser. For det niende måtte han ikke opkræve afgift af anløbende skibe. For det tiende måtte han ikke håndtere laugsager på egen hånd, og for det ellefte skulle han ikke blande sig i fastsættelsen af priserne på dagligvarer som brød, kød og øl – det var ikke en politimesteropgave, men en ren magistratsopgave.⁴²

Reprimanden fik det rygte til at løbe, at Claus Rasch ”intet mere over politikvæsenet skulle have at sige”. Som svar herpå måtte Christian 5. udsende et trykt brev den 5. november 1687, hvori kongen understregede, at dette var fuldstændigt misforstået: Claus Rasch havde nu som før ”den myndighed, som vi (altså kongen) ham til en god politis erholdelse allernådigst har givet”.⁴³

Og selv tog Claus Rasch tydeligvis ikke reprimanden særlig tungt. Denne ”næse” fik ham i hvert fald ikke til at indføre løbende konferencer med hverken magistrat eller politikommission, lige så lidt som den afholdt ham fra at behandle egentlige straffesager – og altså trænge sig ind på byfogdens gebet. Således foretog Rasch fx i 1688 kriminalefterforskning i form af en ”alvorlig” afhøring af en kvinde, som søgte at flygte, da hendes tjenestepige havde hængt sig.⁴⁴

Reprimanden fik det ikke desto mindre til at stå lysende klart, at der var behov for mere præcise retningslinjer for politimesterens virke. Sådanne blev der derfor arbejdet på i løbet af 1690 – et år hvor Claus Rasch i øvrigt oplevede den sorg i sin private tilværelse, at hans hustru Elisabeth døde 71 år gammel den 19. september 1690. Der blev udarbejdet tre forskellige udkast til retningslinjer for politimesterens arbejdsområde.⁴⁵ Det ene udkast var forfattet af Københavns magistrat og havde det klare sigte at underlægge politimesteren bystyret. Udkastet er et program for et kommunalt politi, hvor betjentene ansættes af kommunen og bærer et skilt med stadens våben, og hvor politimesteren hver tirsdag over for magistraten skal gøre rede for sin

⁴² KD 298

⁴³ KD 308

⁴⁴ Jørgen Mührmann-Lund, *Using the Police to Fight Crime in Copenhagen, 1682 to 1793*, i Tyge Krogh, Louise Nyholm Kallestrup and Claus Bundgård Christensen (eds.), *Cultural Histories of Crime in Denmark, 1500 to 2000*, 2018, s. 232.

⁴⁵ Jørgen Mührmann-Lund, *Projekter vedkommende politien*, i Peter Blume, Helle Vogt & Mette Volquartz, *Politi, magt og historie, Festskrift til Henrik Stevnsborg*, 2018, s. 63-73.

embedsførelse. Det andet udkast var udarbejdet af Claus Rasch selv og gik i den modsatte grøft: han ville ikke underlægges borgmestre og rådmænd, men ville knyttes til kongen, med hvem han ønskede at konferere én gang dagligt i majestætenes gemak. Og i det hele taget ville han have sine beføjelser udvidet. Bl.a. ville han have adgang til at behandle tyverisager og til at holde politiret på sin private bopæl, ligesom han også ville være politiminister i Norge og have magt til at sende straffefanger til Vestindien. Og – helt nede i bagatellerne – ville han have ret til at kontrollere kvaliteten af tinned i værtshusenes kandelåg! Det tredje udkast var udarbejdet af den berømte astronom og ingeniør Ole Rømer, som var stærkt optaget af politispørgsmål, og som faktisk også selv kom til at efterfølge Rasch som politimester. I Rømers forslag blev sol og vind delt lige mellem magistrat og politimester, og det var da også Rømers udkast, der blev lagt til grund for den ”Instruks for politimesteren”, som blev udstedt i trykt form den 5. september 1691.⁴⁶ Her valgtes det organisatoriske kompromis, at politimesteren hver tirsdag skulle mødes på rådhuset med en dommer fra hofretten, en dommer fra admiralitetsretten, et medlem af magistraten og en repræsentant for De 32 Mænd (en forløber for borgerrepræsentationen) for at behandle alle væsentlige politianliggender. Dette nydannede organ – kendt som De Tilforordnede ved Politiet – skulle tillige godkende politimesterens betjente samt behandle eventuelle politiklagesager. For så vidt angik politiets opgavekatalog, blev opgaverne systematiseret i 12 punkter:

- I. gejstlige sager (politiet skal skride ind ved alle krænkelser af den evangelisk-lutherske religion)
- II. helligdage, fest- og bededage (politiet skal overvåge, at der ikke udskænkes på værtshusene og ikke arbejdes på værkstederne i kirketiden)
- III. ærbarhed og gode sæder (politiet skal bekæmpe bordeller, løsgængeri, hasardspil, ”grassatgang (gå amok), brug af fyrværkeri og al kasten med vand, affald og sne. Desuden skal politiet føre opsyn med lukketiderne og med tjenestefolks opførsel samt med, at maskeforbuddet respekteres)⁴⁷
- IV. fremmede og løsgængere (kontraspiration og overvågning af jøder, tatere og sigøjnere samt kontrol med, at man har borgerskab, når man driver handel og håndværk)
- V. skik og orden (politiet skal føre kontrol med, at bryllupper, barsler, begravelser og gæstebud afholdes forskriftsmæssigt, og med, at borgerne klæder sig efter deres rang)
- VI. torve (politiet skal bl.a. kontrollere fiskekonerne ved Gammel Strand)
- VII. gaderne (politiet skal se til, at brolægning, kælderhalse, rendesten, byggearbejder, slamkister, pumper, brønde og veje er i forsvarlig stand samt skride ind over for dem, der kaster skrald i kanalerne)
- VIII. vandvæsenet (politiet skal føre opsyn med søer, sluser, grøfter og dæmninger)
- IX. køb og salg (politiet skal bekæmpe falskmøntneri og kontrollere de handlendes vægt og mål samt taksterne på brød, øl og kød. Desuden er det politiets opgave at sikre forsyningerne med brænde og at skride ind mod ulovlig handel)
- X. laugene (politikontrol med laugene)
- XI. vægterne, gadelygterne og brandvæsenet
- XII. rejsende (kontrol med vognmænd og færgemænds takster)

I forlængelse af 1691-instruksen, men så sandelig også for at markere sin position som rigets politichef ikke bare af navn men af gavn, sendte Claus Rasch i 1694 sine

⁴⁶ KD 518

⁴⁷ Jf. John Christensen & Henrik Stevnsborg, Masker og maskeforbud, i Ugeskrift for Retsvæsen 1988 B, s. 139-141.

instrukser til byfogderne rundt om i landet. Af fx instruksen til byfogden i Ålborg, dateret 14. december 1694, fremgår, at fogden havde pligt til at føre protokol over sine politisager, dvs. over sine ”inkquisitioner, forretninger eller eksekutioner”. Ved årets udgang skulle protokollen sendes til København, så Claus Rasch nærmere kunne studere hans embedsførelse. Men ikke nok med dét. Der skulle indberettes månedligt i form af en ”et ekstrakt af, hvad der er passeret” i politikredsen. Og skulle der så ikke være ”passeret” noget, ville Rasch alligevel gerne modtage månedlige indberetninger om priserne på korn og fødevarer i Ålborg.⁴⁸

I 1701 blev instruksen fra 1691 afløst af den såkaldte Store Politiforordning. Ved den lejlighed indførtes som legitimation for politistyrken ”en hvid stok med en hånd for enden” – altså det velkendte polititegn med øjet i hånden. Med forordningen blev De Tilforordnede erstattet med en Politiret. Denne var en kollegial forsamling bestående af en kongelig gehejmeråd som formand, en admiral, en højtstående officer i Hæren, et medlem af magistraten samt et medlem af datidens borgerrepræsentation (De 32 Mænd). Politiretten skulle behandle de større politisager. Med forordningen begrænsedes politimesterens magt. Han mistede sin rigspolitichefstatus og blev alene øverste chef for politiet i hovedstaden. Desuden fik han ikke sæde i politiretten, men kunne alene deltage i dens møder uden stemmeret. Tilbage blev dog, at han fortsat på egen hånd måtte afgøre små politisager under en vis bagatelgrænse. Hvad opgaveporteføljen angår, er der i 1701 tale om en ren gennemskrivning af 1691-instruksen med tilføjelse af et par bestemmelser om forbud mod nattesæde på værtshusene.

Ét er imidlertid regelværket, dvs. de genelle instrukser og politiforordninger, der lagde de overordnede rammer, inden for hvilke politimesteren selv kunne udøve et skøn over de opgaver, han ville prioritere. Nok så interessant er dog, at politimester Rasch samtidig var underlagt en tæt royal detailstyring. Som led i sin politimestervirksomhed fik han igen og igen udpeget særlige indsatsområder.⁴⁹ Som oftest havde de berøring med laug, luksus, kanaler eller religion, men det hændte også, at han blev beordret til at løse konkrete specialopgaver, der ikke havde meget med politi at gøre. Dette er fx tilfældet, da han i 1691 bliver bedt om at vælge et egnet sted ved Frederiksholms Kanal, hvor dét sand, der blev sejlet til hovedstaden til brug for murerne, kunne losses over i sandkister. Og som det hedder i skrivelsen fra kongen: ”For at sandet desto bekvemmere af bådene i kisterne kan opkastes, skal bolværket gøres noget lavere, således at det og kistens øverste kant kunne komme en tre fod over vandet, når det har sin ordinære højde Derforuden har du (altså politimesteren) også sandførerne strengt og alvorligt at tilholde, at de ved sandets losning fæstner et tæt, tilbørlig bredt, sejl på båden og på bolværket, at intet ved opkastningen i kanalen nedfalder”.⁵⁰ Her synes ingen detalje for lille.

⁴⁸ Landsarkivet for Nørrejylland, D1-124, Ålborg Rådstuearkiv. Rådstuekopibog 1694-1702, fol. 113-116. Vi takker Jørgen Mührmann-Lund for henvisningen til denne kilde.

⁴⁹ Se fx KD 228, 273, 280, 317, 335, 352, 360, 378, 397, 419, 439, 455, 459, 491, 507, 516, 520, 527, 532, 533, 544, 558, 573, 595, 598, 620, 622, 639, 645, 646, 675, 685, 686, 688, 743, 779, 787, 788, 823, 824, 843, 852, 862, 863, 865, 877, 881, 882, 888, 896, 900, 907, 908, 954, 978, 1015, 1022, 1061, 1086, 1091, 1092, 1097, 1113, 1122

⁵⁰ KD 505

Andre eksempler på specialopgaver er dels en ordre til politimesteren om at lade gødningen fjerne fra Den Kongelige Livgardes stalde og dels en ordre om personligt at pålægge en husejer ved Gammel Torv at reparere sit nedfaldne plankeværk.⁵¹ Lige så ekstraordinært blev Rasch betroet den komplicerede opgave at mægle forlig mellem på den ene side Københavns badere (som drev byens badstuer) og på den anden side bartskeererne (barbererne). Eftersom begge erhverv gav sig af med at klippe hår, rage skæg og årelade samt at behandle sår og foretage diverse mindre, kirurgiske indgreb, var arbejdsområderne overlappende, og alle forsøg på at fordele opgaverne blev afvist. Mæglingsbestræbelserne endte da også resultatløse, trods mange diplomatiske anstrengelser fra politimesterens side, akkompagneret af en enorm korrespondance med stakke af bilag.⁵²

En brugbar mand

I det hele taget blev 1680'erne og 1690'erne travle årtier for Claus Rasch. Og i takt med, at han løste de opgaver, der landede på hans bord, bevægede han sig op mod samfundsstigens allerhøjeste top: i 1684 blev han udpeget til både dommer i Højesteret, assessor i Kommercekollegiet (et handels- og finansministerium) samt borgmester i København.⁵³ Den sidste disposition var antagelig tænkt som et – dødfødt – forsøg på at skabe et nært samarbejde mellem politimester og magistrat. I 1691 drog kongen konsekvensen og fritog Rasch fra hvervet, dog således at han måtte beholde borgmesterlønnen, der lige som den faste politimestergage beløb sig til ca. 1.200 rigsdaler om året.⁵⁴ Efter den gældende rangorden var Rasch som borgmester indplaceret i syvende rangklasse, mens han som justitsråd og politimester stod i den højere femte rangklasse; men da han i 1700 blev udnævnt til etatsråd, rykkede han helt op i den tredje rangklasse – som et håndgribeligt symbol på hans høje sociale placering.⁵⁵ Som et andet symbol herpå sad Rasch model for Jacob Coning, den hollandske prospekt- og portrætmaler, som fra 1698 var ansat som hofmaler ved Christian 5.s hof. Coning malede prinser og prinsesser og tidens kendisser som fx Ole Rømer og Peder Tordenskjold. Han havde, som det er blevet udtrykt ”et betydeligt, adeligt publikum”,⁵⁶ og herunder altså også Claus Rasch. Conings Rasch-portræt hænger den dag i dag på politidirektørens kontor på Københavns Politigård.

Politimester, assessor, borgmester og højesteretsdommer. Men det var langt fra alt. Ud over posten som censor ved aviserne sad Rasch som direktør for Skydebanen ved Nørreport,⁵⁷ lige som han var ansvarlig for indretning og drift af reberbanen uden for

⁵¹ KD 941, 1076

⁵² K.Carøe, Badere og bartskeerer, i Historiske Meddelelser om København VI, 1917-1918, s. 101-143.

⁵³ KD 127

⁵⁴ KD 521

⁵⁵ Forordning om Rangen af 11. februar 1693. Hentet 5. november 2021 fra <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/rangforordningen-11-februar-1693/>

⁵⁶ Steffen Heiberg, Jacob Coning. Hentet 21. november 2021 fra <https://www.kulturarv.dk/kid/VisWeilbachRefresh.do?kunstnerId=6278&wsektion=alle>

⁵⁷ KD 664

Vesterport.⁵⁸ Samtidig var han direktør for Pesthuset (hospital for psykiatiske, fattige og invalide patienter),⁵⁹ som i 1696 blev lagt ind under Børnehus-fængslet på Christianshavn, hvor Rasch blev medlem af direktionen.⁶⁰

Desuden havde Rasch sæde i alverdens kommissioner. Af de stående kan nævnes Kanalkommissionen,⁶¹ Vejkommissionen,⁶² og Gadekommissionen.⁶³ Af kommissioner ad hoc kan peges på Kommissionen om Kanalernes Rensning,⁶⁴ Kommissionen om Konflikter vedrørende Trinitatis Sogn,⁶⁵ Kommissionen om Regulering af Gader efter Ildebrand,⁶⁶ Kommissionen om Brændevinsbrænderlauget,⁶⁷ samt Kommissionen om Gadernes Brolægning⁶⁸ og Indkvarteringskommissionen 1700.⁶⁹

Arbejdsbyrden må have været enorm. Og den sled. De sidste år af sit liv er Rasch svagelig og fysisk svækket og vil hellere sidde hjemme på godset på Fyn end agere politimester i København. Det kan da også ses som et tegn på at, at han er i færd med at afvikle sine forretninger i hovedstaden, at han i januar 1700 opgiver den store gård i Pilestræde og i stedet flytter til den mere ydmyge adresse Vimmelskaftet nr. 29 A (i dag nr. 20, der er en del af området ved Jorcks Passage).⁷⁰ På samme tidspunkt beder han kongen om at få bistand til at passe politimesterembedet. Han henviser til, ”hvoreledes hans kræfter ved tiltagende alderdom ikke nu som tilforn skal ville tilstrække, hans bestillingers forretninger alene uden assistance at overkomme ...”⁷¹. I 1701 blev assessor i Hofretten, Johan Bartram Ernst, derfor udpeget til adjungeret politimester. Ernst, der havde studeret i udlandet og derpå fungeret som rejseledsager for dels unge adelige på dannelsesrejse og dels for Christian 5.’s søn prins Christian, blev senere selv politimester i København, fra 1710 til 1722.⁷² Men allerede som adjungeret passede han politimesterforretningerne, mens Claus Rasch for det meste var fraværende og helt åbenbart havde mistet grebet.

I 1702 måtte Rasch således rykkes for en erklæring om resterende havne- og bolværksskat, som han skulle have afgivet ”for lang tid siden”.⁷³ I 1703 viser det sig, at han har ”glem” at aflevere et bøderegnskab, som skulle have været færdiggjort i 1699,⁷⁴ og samme år bebrejder kongen ham, at han så godt som aldrig møder op i politiretten, hvilket kongen ”ugerne må fornemme”. Budskabet er umisforståeligt: Mød

⁵⁸ KD 584

⁵⁹ KD 705

⁶⁰ KD 741

⁶¹ KD 495

⁶² KD 583, 609

⁶³ KD 1037

⁶⁴ KD 564

⁶⁵ KD 142

⁶⁶ KD 179

⁶⁷ KD 940

⁶⁸ KD 1072

⁶⁹ KD 914

⁷⁰ Københavns Stadsarkiv, Samlinger 6. Hjælpebidler og registre, Navneregistre til mandtaller, Register til indkvarteringsmandtal 1701. Jf. H.U. Ramsing, Københavns Ejendomme 1377-1728, Oversigt over skøder og adkomster. Bind VII: Frimands kvarter, ved Egil Skall. 1994, s. 55.

⁷¹ KD 977

⁷² Claus Bech, Johan Bartram Ernst i Dansk Biografisk Leksikon på lex.dk. Hentet 22. november 2021 fra https://biografiskleksikon.lex.dk/Johan_Bartram_Ernst

⁷³ KD 1035

⁷⁴ KD 1049

op, ”så at vores tjeneste formedelst din udeblivelse ej skal vorde forsømt”.⁷⁵ Og ligeledes samme år viser det sig, at Claus Rasch ikke har sikret sig, at polititilsynet med fremmede gennemføres forskriftsmæssigt. Udenlandske logerende i hovedstaden skal nemlig registreres ved ankomst og afrejse, hvilket – med kongens ord - ”dog hidindtil af dig ikke skal være efterkommet med den iver og nidkærhed, som vores tjeneste det udkræver”.⁷⁶ Tonen er skarp, som det ses. Og fra Ernst indløb der i oktober 1702 en regulær advarsel til Rasch i Nyborg: ”Kongen havde ord med (om) Eder, at I skøttede ej mere om kongens ordre”. I et nyt brev november 1702 insisterer Ernst på, at Rasch kommer til København, inden hans fjender får overtalt Frederik 4. til at fjerne ham fra politimesterposten.⁷⁷

Det er klart, at situationen var uholdbar, hvorfor Ernst blev trukket ud af politimesterfunktionen den 2. februar 1704, mens Rasch samtidig fik besked på selv at passe sit embede.⁷⁸ Men allerede i maj 1704 tog han en måneds orlov,⁷⁹ og trekvart år efter døde han. Han var da 66 år gammel og efterlod sig hustruen Anna Margrethe Lorenzen, en enkefrue han havde giftet sig med i 1695, og med hvem han fik 4 børn, hvoraf de to dog var døde som små.

Mindeskrift

Umiddelbart efter Claus Rasch's død i januar 1705 forfattede den kendte præst og digter Jørgen Sorterup et længere mindeskrift til ære for afdøde.⁸⁰ Ikke overraskende er Sorterups lovord holdt i en for tiden typisk svulstig og florumvunden stil, men det kan til gengæld virke påfaldende, at hovedvægten i mindeskriftets gennemgang af den afdøde politimesters liv og levned så langt fra ligger på det kvarte århundrede, hvor Rasch bestred sit politimesterembede. Forklaringen kan være den simple, at der var større ære forbundet med de mange andre hverv og titler, Claus Rasch nåede at samle sammen, mens han levede. En anden mulighed er dog, at politimesterembedet stillede selv en ”tapper og duelig mand”⁸¹ som Claus Rasch over for så store udfordringer, at det ikke var dén indsats, han fortjente at blive husket for i eftertiden. Sorterup opregner en del af politimesterens opgaver, men langt fra dem alle, og alligevel konstaterer han, nærmest undskyldende på afdødes vegne, at der var tale om en ”møjsommelig og besværlig bestilling”, ja, at et sådant nyoprettet og kun vagt defineret embede nødvendigvis måtte resultere i ”idelig uro og uafladelig besværlighed”.⁸²

Når det gælder Claus Rasch's indsats i almindelighed, er der ellers ingen vaklen i tillægsordene hos Sorterup, men i dét hverv, som endte med at få hans portræt op at hænge på politigården i København, var den vigtigste forudsætning tilsyneladende, at

⁷⁵ KD 1064

⁷⁶ KD 1070

⁷⁷ Carl Aage Redlich, I lovens navn. Københavns politi gennem tiderne 1, Politihistorisk Selskab 1982, s. 57.

⁷⁸ KD 1090

⁷⁹ KD 1108

⁸⁰ Jørgen Sorterup, Claus Rasch's Lefnetz Ihukommelse, 1705.

⁸¹ Samme, s.8.

⁸² Samme, s.14.

Claus Rasch formåede at ”bære over med de uforstandiges omtale og foragte al foragt”.⁸³

Ifølge Jørgen Sorterup var det Claus Rasch’s ”dyd og tapperhed”,⁸⁴ som skaffede ham indpas hos Frederik 3. under Svenskekrigene. Om Sorterup selv vidste, præcis hvad der var sket dengang, får vi intetsteds at vide, og en senere tids historikere kan ikke gøre os klogere, selv om de pligtskyldigst bærer den pågældende passus fra Sorterup videre. Ordret. Og spørgsmålet er selvfølgelig, hvad der er sandt og falsk i eftertidens forestillinger om den første politimester. Hvad véd vi ud over de objektive data om fødsel, ægteskab, børn, ansættelser, løn, titler, bopæl og død?

Tager vi de to episoder, der indledte denne artikel, og som skal illustrere politimesterens griskhed og brutalitet, må man for det første konstatere, at nok peger meget på, at Claus Rasch vitterligt var glad for penge (om end ”kleptokratisk” er et meget stærkt ord), men at politiet rent faktisk havde hjemmel til at sælge ”tjenesteløse folk” som hvervede soldater til Forsvaret.⁸⁵ Og hvad brutaliteten angår, så ville det i dag være fuldstændig grotesk at forestille sig, at Københavns politidirektør gav sig til at slå løs på en borger; men Claus Rasch var brutal i en brutal tid, og på daværende tidspunkt var der næppe mange andre end den pryglede slagterkone og hendes mand, der tog det fjerneste anstød af politimesterens voldelige fremfærd. Historien melder i øvrigt, at Rasch bragte sagen ud af verden ved at give kvinden en flaske parfumeret hovedvand og en flaske med eddike, samt at få hende kørt hjem i sin karet.⁸⁶

For så vidt angår den anekdote, der nærmest er fast inventar i alle Claus Rasch-biografier, om hans talent for at drikke andre under bordet, så kan den spores tilbage til en samtale, der blev ført i 1738 på Krogerup mellem bibliotekaren Jacob Langebek og hans mæcen, Frederik Rostgaard, om alkoholmisbrug i samfundets top. Rostgaard var gehejmearkivar, men tillige højesteretspræsident og præsident for Kancelliet, så han kan i kraft af sine kontakter i hof- og regeringskredse meget vel have (gen)fortalt en korrekt historie på 40 års afstand. Men om den så *er* korrekt, dét ved vi ikke, og vi får det heller aldrig at vide.⁸⁷

De mange forskellige tillægsord, der gennem tiden er blevet brugt for at karakterisere Claus Rasch som privatmand og som embedsmand, er heller ikke lette at forholde sig til. For det er da muligt, at han var både dygtig, gemytlig, energisk, humoristisk, verdensklog etc. Måske var han også en højtråbende pralerøv, når det stak ham. Men det sete afhænger jo af øjnene, der ser, og det siger sig selv, at med magistratens og sikkert også med byfogdens briller var Claus Rasch en selvrådig og aldeles hensynsløs type. Og dét punkt bringer os på mere sikker grund. For i lyset af, at politi, som sagt, i udgangspunktet var et byfænomen, er det nærliggende at spørge, om politimesteren i sit virke så også fremstod som byens politimester?

Ud fra Claus Rasch’s vitterlig store indsats for at modernisere brandvæsenet og forbedre forholdene omkring både gader, veje og torve i København måtte svaret være

⁸³ Samme, s.15.

⁸⁴ Samme, s. 13.

⁸⁵ Forordning 29. april 1684 om tilsyn med tjenesteløse folk.

⁸⁶ August Goll, Af Politiets Historie, i Johannes Madsen (red.), Danmarks Hovedstad IV, 1908, s. 153-154.

⁸⁷ L. Daae, Jacob Langebeks første besøg hos Frederik Rostgaard, i Norsk Historisk Tidsskrift II, 1871, 318.

ja. Men spurgte man bystyret, var svaret nej. Tusind års måde at drive handel og næring på i købstæderne interesserede ikke Rasch, og han havde lige så lidt respekt for magistraten i København, som han havde haft for magistraten i Nyborg. *Hans* hjerte bankede for korn og bølgende marker, flotte heste og smukke blomsterbede i det frodige fynske landskab. Han var ikke for ingenting en bondesøn, der var blevet adelig godsejer. Claus Rasch var først og fremmest ”Herren til Raschenberg”.

KONGENS POLITIMESTER

Men byens politimester eller ej: Claus Rasch var i virkeligheden i første række kongens politimester. Som tilfældet var i andre enevældige europæiske stater, skete etableringen af en selvstændig politimyndighed i det dansk-norske dobbeltmonarki som et tiltag ”fra oven”. Den politimesterrolle, der blev tildelt Claus Rasch, har ganske mange lighedspunkter med dén, Nicolas de la Reynie i 1667 blev pålagt som *lieutenant général de police*, dvs. som generalløjtnant for Pariser-politiet – og derved som indehaver af det første politimesterembede i Europa.⁸⁸ La Reynie var udnævnt direkte af solkongen, Louis 14., og fik ansvaret for en ny myndighed på borgmesterniveau, der skulle fungere på tværs af et eksisterende morads af myndigheder og jurisdiktioner. Præcis det samme gjaldt Claus Rasch. La Reynie blev gjort ansvarlig for eksekveringen af kongens *lettres de cachets*, dvs. monarkens ordrer om at udføre konkrete politiforretninger. Parallellen er den tætte royale detailstyring af Claus Rasch’s virksomhed. Og la Reynie huskes for sit arbejde med at gøre Paris til *la Ville Lumière*, Lysets By, hvor kombinationen af gadelygter og vægtene skulle hindre mørkets gerninger. Som det vil huskes, fik Claus Rasch ansvaret for lygterne og vægterkorpsset i København i december 1683.

Når den franske la Reynie og den danske Claus Rasch kunne skabe et politi ud af ingenting, så skyldtes det ene og alene politiets nøje tilknytning til herskerens person. Politiet var, som den norske politiforsker Geir Heivoll, har sagt det, ”forankret i en kongelig højhedsrett”. For Claus Rasch’s vedkommende er det helt åbenbart, at han var på bølgelængde med både Frederik 3. og Christian 5. Og selv om forholdet til Frederik 4. tydeligvis var mere anstrengt – og Rasch efter Frederik 4.s tronbestigelse i 1699 samtidig selv blev syg og gammel – så var problemerne ikke større, end at det var selvsamme Frederik 4., der tildelte Rasch den fornemme etatsrådstitel.

Som Claus Rasch selv underskrev sig i sine breve, så var og blev han – lige fra han fik de første embeder på Fyn, til han døde som politimester i København – således den enevældige majestæts ”allerunderdanigste og tropligtigste tjener.”

⁸⁸ Holly Tucker, *City of Light, City of Poison: Murder, Magic, and the First Police Chief of Paris*, 2017.